

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“ – БЛАГОЕВГРАД

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Димитър Тюлеков, член на научно жури
за публична защита на дисертационния труд
на Десислава Стоилова Георгиева на тема
„НЕВРОКОПСКА ЕПАРХИЯ НА БЪЛГАРСКАТА
ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА, 1935-1952“
съгласно Заповед № 2831/29.11.2019 г. на Ректора на ЮЗУ
„Неофит Рилски“ – Благоевград

Въведение и обща характеристика на дисертационния труд

Настоящата рецензия е на основание чл. 9 от ЗРАСРБ, чл. 30, ал. 3 от Правилника за прилагане на ЗРАСРБ, чл. 4, ал. 3 от Вътрешните правила за развитие на академичния състав в ЮЗУ „Неофит Рилски“. Представя се и съгласно решение на определенето научно жури, заседавало на 12 декември 2019 г.

Десислава Георгиева завършва с отличен успех през 2001 г. специалност „История“ в Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград. Още от тогава датира нейният научен интерес в областта на общонационалната ни църковна история. През 2005 г. със Заповед № 920 от 20 юли с. г. е зачислена като докторант на самостоятелна подготовка. Целенасочено и със сериозни публикации доказва качествата си на изследовател по темата "Социалната дейност на Българската православна църква (1944–1948 г.)". Провокираните търсения променят по естествен начин нейния хронологически и географски ъгъл на проучване. Тематичната промяна на дисертационния труд е приета от колегите в

катедра „История“ през март 2016 г. Разширеният обхват по ръкописа „Неврокопска епархия на Българската православна църква (1935 – 1952 г.)“ е завършена и докторант Георгиева е отчислена с право на защита на 1 юни 2018 г.

От месец май 2017 г. Десислава Георгиева успешно съчетава качествата си на учен с пряката си работа като специалист в Държавен архив – Благоевград, където от декември 2018 г. заема длъжността „старши експерт“.

Дисертационният труд на колегата Георгиева на тема „**Неврокопска епархия на Българската православна църква, 1935-1952 г.**“ е бил обект на вътрешно обсъждане на 6 ноември 2019 г. Допуснат е единодушно за публична защита с решение на преподавателския състав при Катедра „История“. Предложената докторантска работа се състои от увод, три глави и заключение със справка за авторпринесите (общо 329 с. текст); използвани извори и литература (сс.330-360), списък на съкращенията (сс. 361-364) с приложения от карти, снимки и документи (сс. 365-417).

Оценка на научните приноси и практически резултати в предложените за публична защита дисертационен труд, автореферат и публикувани материали

Увод. Ясно са заложени изходните позиции, като професионално е обоснована тематичната насоченост, хронологическите граници, географския обхват и отчасти специфичността на предстоящата изследователска работа. Задължителните изисквания сполучливо са допълнени и от целите, задачите, методологическата база, както и от предложените три основни посоки в структурната характеристика на труда. Хармонично обвързаните два уводни пункта са последвани от богат извороведски анализ и представяне на впечатляващи архивно-

документални извори и свидетелства, изцяло с приносна научна стойност. В увода колегата Георгиева показва много добра тематична библиографска осведоменост. Това авторско знание намира израз в почти подробния историографски преглед.

Глава Първа „Основаване и развитие на Неврокопска епархия до 1935 г.“ Има въвеждащо значение с оглед на избраната несъмнено дисертабилна тема.

В основата на този четиридесет годишен период от епархийското развитие е добре вплетена организаторската, обществено-религиозна, благотворителна и въобще национално-църковна дейност на двамата канонично избрани български екзархийски митрополити - Иларион и Макарий. Чрез биографичните сведения за двамата видни архиереи е откроена тяхната положителна общонационална характеристика в епархията.

В изследователския си труд докторант Георгиева разказва обстоятелствено и за управлението на епархията през 1912-1915, драматични години за населението на географската област Македония. След това преходно време Неврокопската епархия се управлява нови 18 години от втория канонично избран митрополит – Макарий.

Глава Втора „Неврокопска епархия при управлението на митрополит Борис“ (1935-1944 г.) и **Глава Трета „Неврокопска епархия през периода 1944 – 1952 г.“** са хронологично и тематично обвързани. Двете глави с преливащото се съдържание на научно-историческото повествование представляват същността на докторантския труд. В тях по естествен начин са сполучливо изразени неговите основни научни приноси. Двете структурни единици са посветени на Неврокопска епархия при управлението главно на покойния виден митрополит Борис. Оказва се че, той е единственият български епархийски архиерей от

Македония след разломната 1944 г., жертва на братоубийствено насилие. Митрополит Борис намира гибелта си в пограничното село Коларово на своя 60 годишен рожден ден, 8 ноември 1948 г.

През последните три десетилетия с отпадането на идеологическото опекунство върху академичното познание е налице творческата възможност да се изследват целенасочено загърбвани научни проблеми. Те по-правило са не само с важна познавателна стойност, но и с определяща духовна насоченост, нравствено-културно съдържание и с послания за възстановяване на забравена днес, но автентична национална и възпитателна традиция. Ето защо текстът на двете глави се оказва навременен и потребен в целокупното развитие на отечественото ни битие, което би трябвало винаги да захранва и мотивира осъзната ни дневна воля за облик.

Всички по-важни приноси и практически резултати от изследователската работа са посочени в докторантския труд и в приложения автореферат. Въпреки известно детализиране на предложеното структурно изложение то е съобразено с основната цел и задачи на труда. И в този смисъл е разбираема авторската идея, а и вероятно и на научния ръководител – доц. Кр. Попова, основния зрителен ъгъл да бъде отправен към личността на митр. Борис. Това е изпълнено творчески, като и в двете глави има достатъчно многопосочен и обемен фактически материал.

Правилно хронологическото и тематично разделение на двете глави е до и от есента на 1944 г. тъй като в духовен и светски порядък делото на епархийският архиерей попада в качествено различни координатни системи. Първато, до 9 септември 1944 г., на подем, градеж, възход и разцвет на църковните дела в Неврокопска епархия, и последвалото отчуждение от религиозно-духовния живот, посегателства върху имоти и

духовни права, насилие и в крайна сметка зреещото убийство на митр. Борис.

Във втората глава заслужават положителна оценка страниците посветени на учредяването и дейността на детски и ученически православни християнски дружества към училищата, както и на православните християнски братства с тяхната народополезна благотворителна и изобщо социална дейност. Всичко това, което след есента на 1944 г. е обект на казионна недоброжелателност и посегателства, довели до тяхният залез и логичен край.

Наред с множеството достойнства на труда заслужава високо да бъде оценено умението на колегата Георгиева да изрисува своя графичен израз на събраниите сведения и информационен материал чрез посочените общо 20 таблици (с.с. 55, 91-93, 97, 116, 182-183, 193, 214-217, 257, 259 и 309) Така по-релефно се откряват промените, развитието и постиженията в епархията под управлението на митр. Борис с оглед църковното строителство, броя, образованието и разпределението на свещениците, броя на християните и т. н. Всички показатели, които след 9 септември 1944 г. търсят върхушечни политически промени.

И в двете глави личността на митр. Борис е водеща. Подчертано е неговото родолюбие, а и несъгласие с водената от официалните власти политика на културно-национална автономия сред автентично българско население в диоцеза на Неврокопска епархия т. е. тогавашната Горноджумайска област.

Принос за историята на БПЦ и в частност за дейността на митрополията е ръководството на епархията през периода от убийството на митр. Борис до идването през 1952 г. на четвъртия Неврокопски митрополит – епископ Пимен. Не само този параграф, но цялостният текст на труда допълва, както общонационалната църковна история, така и

местната и регионална история на днешната Благоевградска област т. е. на нашия Пирински край.

Заключение. В последната структурна единица от представения за публична защита дисертационен труд са обобщени всички изследователски изводи и приноси на докторант Георгиева. Заключението включва основните изводи от трите глави и е последвано от подробна справка за бесспорни десет авторски постижения. Не бива да има съмнения, че заложените в увода изходни начала в заключението са отчетени като изпълнени.

Заключението обаче има дублетен характер с представения дисертационен автореферат. По моему би могло по-релефно, без да се повтарят или видоизменят текстове, да се отбележат финалните тематични акорди, приносите, фактографски и концептуални, както и бъдещите проблемно-хронологични кръгове от 1894 до 1952 г., а защо не и след това. Все пак, разбираемо е, че поради специфичния замисъл на дисертационната цел не би могло всичко да намери на едно място своето пълнокръвно измерение. Затова е и заключението на труда, където могат да бъдат споделени авторските предизвикателства, търсения и прозрения. Но това в крайна степен е право на личен избор.

Общи изводи и заключения върху дисертационния труд и предложените към него авторски материали

Зад любознателността на младия учен и зад академичната възискателност, илюстрирана в богатия научно-справочен апарат се крие аналитично повествование, което е гаранция за бъдещи успехи. Освен това е налице и рядко срещана публикационна активност, реално седем статии и една под печат. Първата е от далечната 2007 г., а последната от изтеклата 2019 г. Те са публичен факт в уважавани издания и чрез тях докторант

Георгиева се утвърждава като надежден изследовател на новата и най-нова българска история.

Впечатлява и още едно позитивно направление в научно-изследователската дейност на колегата Георгиева. Това е фактографската плътност на тематичното съдържание, което е многопластово и с добро позитивно въздействие за всеки непредубеден любознателен читател.

Издирването и анализирането на разнообразни по вид и съдържание автентични извори от изследователското пространство е отличен белег за добросъвестно и сериозно академично отношение към изпълнението на поставените творчески задачи. Като работещ архивист, а сигурно и преди назначението си в Държавен архив – Благоевград, докторант Георгиева ползва документи и материали от значими централни архивохранилища, общо 20 фонда. Въведени са в оборот и извори от държавните архиви в Кюстендил, Видин и Велико Търново. Високо трябва да се оцени разумното ползване на наличния архивно-документален материал, отложен в Благоевград. Само от информационния масив на Държавния архив в областния център са били обект на аналитичен прочит документи от 36 фонда. Не става дума само за основния фонд 198К – Неврокопска света митрополия, нито пък за останалите ф. 46К и ф. 48К, съответно Драмска и Струмишка митрополия, а за всички възможни извори, пряко или периферно отнасящи се до избраната тема.

Освен това критично е използвана информацията за миналото на Неврокопската епархия, публикувана в 17 вестника и 27 списания, както и в 4 електронни издания. Документалният анализ в основни линии е сполучливо допълван и илюстриран от известното в специализираната и научна литература. В случая тя никак не е малко, над 150 заглавия, от които 11 на английски език. Този извод ще бъде непълен и подвеждащ, ако се постави ударението само върху проявеното трудолюбие и несъмнено старание. Става дума за нещо не винаги срещано в дисертационните

трудове за придобиване на образователната и научна степен „доктор“. Налице е ясен стремеж на колегата Георгиева в информационния лабиринт от архиви, материали, вестници, списания, книги и т. н. да защити своята научна позиция, гледна точка, идея и теза. Това е сторено елегантно, като без да се влиза в остра полемика с доказали се колеги и специалисти тя убедително отстоява личното си мнение. Особено важно е нейното умение максимално пълнокръвно да очертава водещите контури в своята изследователска полоса, което всъщност представлява значим авторски принос.

Подробният разказ за драматичното историческо време на Неврокопската епархия върви успоредно с процесите в развитието на Българската православна църква. В историческия разказ сполучливо е приложен сравнително-аналитичния метод, тъй като периферната, погранична епархия е съпоставена с други епархии от лоното на общата църква.

Някои критични бележки, споделени мисли и препоръки

Такъв обемен труд, представящ за първи път в изследователски план целокупното развитие на Неврокопската екзархийска епархия, е невъзможно да бъде лишен от някои несъвършенства. Те не са особено трудни за отстраняване, но е полезно да бъдат обект на размисъл и евентуална редакция. Потребност от нея има и с цел задължителното бъдещо издание на настоящия труд, което е разумно да бъде допълнено и разширено.

Няма съмнение в актуалността на труда, но това е свързано не толкова с юбилейни поводи, които минават и заминават, нито пък даже и със започналата от март 2016 г. процедура по канонизацията на митрополит Борис. Десислава Георгиева с много факти доказва, че църковно-националната дейност в региона притича сред преобладаваща

българска етническа среда. Не е случайно, че през последните 30 години по различни поводи, ту явно, ту тайно, но целенасочено се издигат на базата на т. нар. културно-национална автономия след 1946 г. идеи за присъединяване на Благоевградска област към съседната ни западна съседка. Това програмно искане на безперспективния неомакедонистки фундаментализъм винаги е свързано и с присъединяване на Неврокопска епархия към досега все още схизматичната Македонска православна църква. В този смисъл трудът на Десислава Георгиева има не само голяма познавателна, научна и академична стойност, но и определящо обществено и политическо значение.

Важно е развитието на Неврокопска епархия, особено преди и след 1912-1919 г. да се обвърже с политическата история на пограничния и невралгичен Пирински край, след това Петрички окръг и Горноджумайска/Благоевградска област. В тази посока се оказват сложни и противоречиви отношенията между ВМОРО/ВМРО и Българската православна църква.

Доста съмнително, особено в условията на младотурския режим и след убийствата на двамата задгранични представители Ив. Гарванов и Б. Сарафов, е намерението на Яне Сандански да нареди смъртни присъди на митр. Иларион и екзарх Йосиф. Документирано е, че на два пъти той се среща с екзарха на Българската православна църква. Основният мотив за очерталия се конфликт не е безпочвеното обвинение за бездействие на Българската екзархия по време на въстанието от 1903 г.. Вярно е, че провокацията идва от революционните дейци. Но главното е, че те искат да наложат своята ръководна воля в епархията, особено при разпределенето на средствата от младотурския бюджет за българското учебно и просветно дело. След 1919 г. мнозина от дейците на ВМРО са епархийски съветници, заради което и основната част от тях са жертви на политическото насилие след 9 септември 1944 г. В тази полоса, в текста, а и в приложенията вярно

са посочени няколкото имена: Никола Атанасов, Илия Гаджев, Благой Максимов, Стоян Филипов, Димитър Голев и др., все дейци на ВМРО.

Смъртта на митр. Макарий съвпада с управлението на 19 майския режим, заел се неотклонно с желаното и в България и от вън премахване на ВМРО. Слуховете за закриване на епархията не са лишени от основание, тъй като административния Петрички окръг е разделен между Софийска и Пловдивска област. В тази обстановка е чут не само и не толкова гласа на епархийските избиратели, а наделява разума сред правителството и в Светия синод.

Именно затова, от избора на митр. Борис до неговото убийство той съзнава най-ярко обединителната си мисия сред поверените му миряни, и брани така всеотдайно църковно-националното единение в невралгичната погранична епархия. Важно е да бъде подчертано, че колегата Георгиева налага в труда си последователно институционалния подход. Това именно заставя митр. Борис главно в рамките на поверената му епархия, а не толкова разкриването на управленческата му мисия като член на Светия синод, което също е щрихирано в дисертацията..

Според нас вътрешното тематично детализиране в трите основни глави утежнява излишно иначе сполучливо откроената структура на дисертационния труд.

При цитирането на извори и статии от вестници е добре да се посочват авторите на съответните материали, Църковен вестник, Неврокопска поща, Работническо дело, с. 36-37, 39, 49, 66-67, 81-82, 209, 275. Има места, където научния апарат може да се окрупнява, въведени са дълги цитати, (с. 46, 61-62, 84, 98, 101 и сл.), при ползването на интернет информация не е отбелязана датата на посещения в съответния сайт/линк. В бъдещата работа може да се ползва за извор и издания до 1933 г. Петрички окръжен вестник, орган на Окръжна постоянна комисия – Петрич. Би било добре да се споменават имената, а не само църковните длъжности

на архиерейските наместници в Г. Джумая, Петрич, Разлог, Свети Врач и Сяр, с. 45, 47, 55-56, 99, 128, 182, 186, 195. Правилното име е Тефик бей, а не Тефит, с. 27. Срещат се грешки при изписването на имена, термини и др. като забелязаните са на с. 161, 177, 190, 397-398 и с. 405.

Заключителен извод и препоръчително решение

Посочените критични бележки и препоръки не могат да накърнят общото положително възприемане на предложената за публична защита дисертация. Важното и радостното е, че става дума за доказал се учен, със самостоятелна научна тежест, чийто докторат е изпълнен с множество доказателства и приноси.

С пълна убеденост в качеството си на член и председател на утвърденото научно жури гласувам положително и предлагам за дисертационния труд „Неврокопска епархия на Българската православна църква, 1935-1952“ на Десислава Стоилова Георгиева да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“.

доц. д-р Димитър Л. Тюлеков

Благоевград, 1 януари 2020 г.

